

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Аксентия Иванова Замфирова, доцент в Пловдивския университет
„П.Хилендарски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен

'доктор'

в област на висше образование : Социални, стопански и правни науки

професионално направление: Икономика

докторска програма: Политическа икономия

Автор: Игнат Трифонов Игнатов

Тема: ФИСКАЛНАТА КОНСОЛИДАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ И НЕЙНИТЕ
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ

Научен ръководител: доц. д-р Екатерина Стефанова Сотирова-Петкова
- УНСС.

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-2899 от 22.06. 2018 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Фискалната консолидация в България и нейните макроикономически измерения” за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в от асистент Игнат Трифонов Игнатов – докторант на самостоятелна подготовка към катедра Икономически науки”, с научен ръководител доц. д-р Екатерина Стефанова Сотирова – Петкова.

Докторантът Игнат Игнатов е представил комплект материали на хартиен носител, който е в пълно съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва необходимите заповеди, протоколи и списъци, позволяващи хронологично проследяване на процедурата по защита. Приложени са и ксерокопия на четири публикации на автора, както и декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Дисертационният труд и авторефератът отговарят напълно на нормативните изисквания за структура и оформление и са предоставени на хартиен и на електронен носител.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Игнат Игнатов е асистент в катедра «Икономически науки» на ФИСН на ПУ «П. Хилендарски» от 2014 година. Той води упражнения по основния

курс по микроикономика във всички бакалавърски програми на факултета, както и упражнения по микроикономика – второ ниво, на специалност Макроикономика. Чете модул «Въведение в микроикономиката» в общия курс по микроикономика.

Докторантът е завършил бакалавърската програма по международни икономически отношения на ФИСН на Пловдивския университет /2008-2012 г/. Магистърската си степен е получил на същото място през 2013 г по специалността Финансов мениджмънт като отличен студент, с изявен интерес към икономическата теория и възможностите за нейното приложение. По време на обучението си успешно е участвал в университетски и национални конкурси за студенти-икономисти, както и в научни форуми. Има стажове в престижни икономически институции. След завършване на магистърската програма е поканен да работи като хонорован асистент в катедра «Икономически науки» на ПУ.

Зачислен е в докторантура на самостоятелна подготовка в докторска програма политическа икономия на ПУ през 2016 г със Заповед Р33- 593 от 08.02.2016 г. Отчислен е с право на защита една година предсрочно през 2018 г след изпълнение на задачите от индивидуалния си план.

Игнат Игнатов владее отлично английски език и ползва немски език на добро равнище. Има висока компютърна грамотност.

3. Актуалност на темата и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемът за фискалната консолидация след глобалната финансова криза от 2007-2008 г в известна степен се превърна в основен дискуссионен въпрос на текущата макроикономическа политика. Може да се каже, че в това понятие напоследък еволюираха и кристализираха такива актуални политики от последните две десетилетия като политиките на «бюджетните съкращения» и на «фискалното приспособяване». Последните се провеждаха в контекста на паричната макроикономическа политика като антициклични и стабилизиращи цените инструменти, без да са преодолените теоретично кейнсианските аргументи за депресивното им влияние върху равнището на дохода и на лихвения процент. Не е случайно, че МВФ се опита да даде определение на това понятие едва миналата година. От тази гледна точка действително става дума за изследване на изключително актуален за теорията проблем.

Докторантът подхожда към него, обобщавайки фискалната политика у нас в условията на паричен съвет за периода 2000-2016 г. Анализът и оценката на ефектите от фискалната консолидация в България са актуално емпирично изследване, композирано около идеята необходимостта от фискална консолидация да се коментира чрез матрицата «дълг-мултипликатор», а разходният мултипликатор да се разложи така, че да се установи значението на различните фактори за формирането му. В този смисъл формулираната цел на изследване успешно е конкретизирана в

поставените задачи, които са решени прагматично и на основата на представителна и актуална информационна база.

4. Познаване на проблема

Темата на дисертационния труд предполага задълбочено познаване на макроикономическата теория, на нейния инструментариум и на вариациите на стабилизационната макроикономическа политика при различна циклична динамика. Тя изисква да се прави разлика между краткосрочен и дългосрочен икономически анализ; да се познават възможностите на конвергенция между макроикономика и иконометрия; да се отчита спецификата на целеполагане при управлението на публичните финанси от една страна и на икономиката от друга страна. Докторантът е показал, че е в състояние успешно да се справи с всичко това. С други думи, той не само познава теорията и методологията на икономическия анализ, но може да ги използва за изследване на сложни проблеми от реалността.

Прегледът на използваните литературни източници очаквано показва превес на англоезичната литература /141 източника от общо 161/. Освен авторитетна периодика, в този списък добре са представени актуални източници от международните финансови институции. Научният апарат е използван грамотно и прегледно.

Въпреки изключително трудния предмет на изследване, изложението е ясно, четивно. С мяра и с мисъл за читателя е използвана формализацията на моделите и методите. Допълнителните обяснения и някои изчисления сполучливо са изнесени в девет приложения. Очевидно става дума за висока степен на обработка на материала на изследването, която сама по себе си е доказателство за задълбочено познаване на неговия предмет.

5. Методика на изследването

Методиката на изследване в дисертационния труд е пряко следствие от поставената цел : да се създаде методически подход за приложен анализ и оценка на ефектите от фискалната консолидация. Теорията и инструментариума на неокласическия макроикономически анализ се използват, за да се опише влиянието и ефективността на фискалната политика върху стабилизацията на дохода. Чрез анализ и синтез на изводите от основните макроикономически модели по-нататък се извежда критерий за определяне на необходимостта от фискална консолидация. Чрез приложен анализ на фискалната политика в България се формулират преките и косвени ефекти от нея за българската икономика. Използва се иконометрично моделиране на равновесието в икономиката и иконометрична оценка на разходния кейнсиански мултипликатор, за да се оценят количествено ефектите от фискалната консолидация.

Заслужава да се отбележи, че авторът работи с еднозначно определен понятиен апарат и с ясни ограничения. Последните са надлежно аргументирани и са допустими.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд.

Изложението на резултатите от дисертационното изследване е направено на 239 стандартни страници, в това число 46 страници приложения и осем – използвана литература. То съдържа 25 таблици и 50 графики, сред които преобладават тези, които са резултат на собствени изчисления. Същинската част на текста е структурирана според нормативните изисквания и включва: увод, три глави и заключение.

Дисертационният труд има структура, предопределена от методическата рамка на изследването. Първа глава разглежда и систематизира теоретичните възгледи за фискалната консолидация, за да стигне до основните характеристики на този процес в България. Втора глава прави конкретен анализ на фискалната политика на страната през призмата на фискалната консолидация, за да формулира ефектите от нея върху българската икономика. В трета глава се използват иконометрични инструменти за оценка на тези ефекти.

Теоретичната глава е организирана чрез разграничение на кейнсианските и некейнсианските ефекти на фискалната консолидация. Първите се описват според основните макроикономически модели /краткосрочни и дългосрочни; с еластични и с нееластични цени; с фиксиран и с плаващ валутен курс/, а вторите - чрез еквивалентността на Рикардо - Баро и идеята за експанзивната фискална консолидация. Това изложение е направено много сбито и същевременно съдържа текстове, които се схващат като излишни. От една страна, такава степен на теоретично обобщение има място в едно научно изследване; от друга страна - отклонява вниманието от основната връзка между фискалната политика, балансите на публичните финанси и общото макроикономическо равновесие.

Тук докторантът се е опитал да даде определение на некейнсианските ефекти на фискална консолидация /с.43/, както и да систематизира теоретичните модели, обясняващи тези ефекти в две групи: модели, които ги свързват с влияние върху търсенето /чрез очакванията на потребителите и чрез лихвения процент/: и модели, допускащи така наречените «шокове» върху предлагането. По този начин сполучливо са обобщени проблеми, върху които макроикономиката работи през последните двадесет години.

Специално внимание заслужава параграф трети на първа глава, който се занимава с устойчивостта на дълговото натоварване. Именно тук се очаква да се формулират критериалните прагове за растеж на дълга, след които необходимостта от политика на фискална консолидация може да се счита за доказана. Авторът признава, че такива прагове не могат да се изведат от теорията, а съществуващите изследвания ги интерпретират в твърде широки граници.

Втора глава съдържа осем параграфа и представлява практическа реализация на целта на дисертационния труд – да се разработи подход за анализ и оценка на политиката на фискална консолидация у нас. В основата на тази задача се поставя изясняването на възможностите и особеностите на фискалната политика в условията на паричен съвет. Защитава се

продължителното провеждане на консервативна фискална политика. Проверяват се очакванията при това положение да се наблюдава засилено действие на автоматичните бюджетни стабилизатори. След това фискалната политика в периода 20001-2016 г се проследява в контекста на бизнес цикъла и промените в бюджетните приходи и разходи. Прави се извода, че отвореността на българската икономика е решаващия фактор при провеждане на фискалната политика. Това е основание вниманието да се съсредочи върху фискалния мултипликатор.

В тази част на дисертационния труд /параграф 4, гл. втора/ авторът предлага преобразувана формула за изчисляване на кейнсианския разходен мултипликатор за отворена икономика и на данъчния мултипликатор, преодоляваща някои съществуващи проблеми в емпиричната база данни. Това , заедно с направеното примерно разлагане на изчисления разходен мултипликатор според факторната му определеност, е самостоятелно постижение на изследователя и инструментално потвърждение на изводите му за характера на връзката на фискалната политика с бизнес цикъла, динамиката на инвестициите и степента на отвореност на икономиката. Като разглежда динамиката на разходния мултипликатор за изследвания период, докторантът, чрез метода на верижните замествания, определя тежестта на отделните фактори за величината на мултипликатора във времето. Получените резултати за значението на скоростта на паричното обръщение и паричния ефект са интересни, но установени, са коментирани само в контекста на размера на мултипликатора.

По-нататък се проследява дълговата динамика на България преди и след глобалната финансова криза, за да се предложи критерий за определяне на необходимостта от фискална консолидация. Като такъв се разглежда матрицата дълг-мултипликатор, която препотвърждава тезата за ползите от провеждане на дългосрочна фискална консолидация за България в кризисна ситуация.

Важна част от втора глава е анализът на преките /параграф 7/ и косвени /параграф 8/ ефекти на фискалната консолидация. Преките ефекти се свързват с влияние върху дохода чрез основните трансмисии, описани в макроикономическите модели : частните инвестиции, реалния продукт, приходите и разходите на бюджета, бюджетния излишък , търговското салдо и дълга. Емпиричните данни са оценени прецизно, в пълно съответствие със субординацията им в моделите. Като поставя модела IS-LM-VP в основата на оценката на преките ефекти, авторът прави един много важен извод, обясняващ до голяма степен неуспеха на България да изпълни няколко стабилизационни споразумения с МВФ. Става дума за констатацията, че „политиката на фискална консолидация в икономика, в чийто внос осезаемо присъстват инвестиционни стоки, има усилен негативен ефект” /с.121/.

Косвените ефекти на фискалната консолидация очевидно са подбрани чрез експертна оценка на макроикономическата ситуация в кризисната фаза на бизнес цикъла. Техният избор и подреждане са положителен атестат за автора. И ограничената ликвидност, свързана със склонността към

потребление, и разпределението на дохода /неравенството/ съществено модифицират икономическата среда. Предвидимостта на политиката има пряко отношение към очакванията и доверието. Междуфирмената задължнялост обаче у нас в този момент наистина има една субективна компонента – необоснованото задържане на ДДС – която се очаква да бъде еднозначно оценена не като елемент на политика, а като произвол и недопустима волунтаристична практика.

Иконометричната оценка на ефектите на фискалната консолидация в българската икономика е съдържанието на третата глава на дисертационния труд. Оценката коректно е направена в методологическата рамка на основното макроикономическо твърдение и чрез количествен анализ на фискалния импулс на мултипликатора. Източниците на данни са представителни. Използваните променливи са верифицирани според изискванията на моделите и са проследими. Частните вътрешни инвестиции са зависимата променлива, а частните спестявания, нетния износ и приходите и разходите – независими. Целта на измерването е да се установи влиянието, което осъществява фискалната политика върху икономическата активност чрез промените в частните инвестиции. Затова приходите и разходите се използват, композирани по четири начина – от съвкупни агрегати до изчистени от трансфери текущи величини.

Избраните променливи са подложени на проверка за коинтеграция чрез два модела, които са достатъчно апробирани, доколкото се използват през последните тридесет години. Прилагането им води до изводи за наличие на изтласкващ ефект, предизвикан от правителствените разходи върху частните инвестиции – резултат, обоснован и оразмерен достатъчно аргументирано в макроикономическата теория. Същите променливи са проверени и с тестове за каузалност помежду им – друг иконометричен подход - за да се потърсят трансмисионните механизми на връзка между фискалните инструменти и икономическата активност. Изследването доказва наличието на два предполагаеми «предавателни канала» и липсата на очакван трети /чрез спестяванията/, която е убедително аргументирана.

Иконометричната оценка на разходния мултипликатор е направена по същия последователен и компетентен начин – избор и обосновка на подходящ модел; макроикономическа обосновка на избора; търсене на прагматичен резултат чрез прогнозиране на бъдещите стойности на мултипликатора. Общото впечатление от тази глава е, че авторът има сериозни познания по иконометрия и умее да «превежда» макроикономическите променливи и процеси на езика на статистическите и математически зависимости.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Като цяло могат да се подкрепят приносите от теоретичен и от приложен характер, формулирани на с. 30 от автореферата. Идеята за оценка на необходимостта от фискална консолидация чрез матрицата «дълг-мултипликатор» действително агрегира по нов начин сложното взаимодействие на кейнсианските и некейнсианските ефекти на фискалната

консолидация и позволява комплексна преценка на противоречивото влияние на фискалната политика върху икономическата активност и върху бюджетния дефицит.

Декомпозирането на разходния мултипликатор спрямо факторите, влияещи върху стойността му, е извършено самостоятелно и е постижение на автора. Изчислените стойности на разходния и данъчния мултипликатор имат приложно значение за установяване на конкретните зависимости между фискалното въздействие и основните макроикономически променливи у нас.

Стойност за нашата икономическа наука и за стопанската история има анализът и систематизацията на косвените ефекти на фискалната консолидация в периода около глобалната финансова криза.

Значимо постижение с приложен характер е успешно разработения подход за анализ и оценка на фискалната консолидация, включващ макроикономически анализ и иконометрично моделиране на ефектите от тази политика.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикационната активност на Игнат Игнатов през периода на докторантурата отговаря на изискванията на настоящата процедура. Той е приложил четири доклада от научни конференции, публикувани в сборници. Един от тях е на английски език и е посветен на иконометричното моделиране на кейнсианския разходен мултипликатор.

Всички публикации са в рамките на обекта на дисертацията.

9. Лично участие на докторанта

Без съмнение дисертационният труд е авторско изложение на самостоятелното изследване, извършено на много добро теоретично и методологично равнище. В текста прецизно са посочени информационните източници, използвани за подготовката му. Те са обработени и интерпретирани, за да се постигне предварително заявената цел на изследването и да се реализират неговите задачи. Структурата, съдържанието и резултатите на труда го представят като оригинално изследване.

10. Автореферат

Представеният автореферат коректно отразява съдържанието и резултатите от изследването. Той включва всички необходими атрибути за оценка на дисертационния труд, включително описание на приносите и списък на публикациите.

11. Критични бележки и препоръки

Трудно е да има претенции към едно цялостно, логично и последователно проведено изследване. Особено, ако е стъпило на такава ясна теоретична и методологична основа. Въпреки това, стои един неизбежен въпрос: защо толкова страни с развити икономики след голямата криза избраха да подкрепят икономическата активност, вместо да балансират

публичните си финанси? В този смисъл каква е ролята на паричния съвет у нас за един такъв избор – на детерминант или на фактор, предопределящ проявление на предимно некейнсиански ефекти на фискалната консолидация? И коректно ли е последното твърдение?

Интересно е също така защо в условията на паричен съвет не се реализира очакваното засилено действие на автоматичните бюджетни стабилизатори. Има ли авторът обяснение, различно от описаното в литературата?

И една препоръка – докторантът има възможност и трябва не толкова да използва уместно съществуващите изследвания, но и да полемизира с тях. Има редица места в текста, позволяващи получените резултати да се използват като критични аргументи. Впечатлението е, че такива възможности тактично се избягват.

12. Лични впечатления

Като пряк ръководител на докторанта заслужава да отбележа, че става дума за дисциплиниран, етичен и с високо чувство на отговорност колега, който се отличава с висока трудоспособност и интелигентност. Определено проявява сериозни интереси в областта на чистата теория и има потенциал при подходяща среда да ги реализира. Показва подчертано академично поведение – независимост, критичност, диалогичност, колегиалност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на ИГНАТ ТРИФОНОВ ИГНАТОВ е едно успешно осъществено изследване, съдържащо необходимите научни и приложни приноси и напълно отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. Дисертационният труд показва, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Политическа икономика и има качества и умения за провеждане на самостоятелно научно изследване.

Това са основанията ми да дам положителна оценка на дисертационното изследване и да предложа на уважаемото научно жури да присъди на ИГНАТ ТРИФОНОВ ИГНАТОВ образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма Политическа икономика

01.09.2018 г

Рецензент:

/доц. д-р Аксентия Замфирова/